

תוכן העניינים

ז	הקדמה
1	מסכת זבחים
159	מסכת מנחות
257	מסכת חולין
285	מפתח

זבחים

[ב.] כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה חוץ מן הפסח והחטאת הפסח בזמנו והחטאת בכל זמן רבי אליעזר אומר אף האשם הפסח בזמנו והחטאת והאשם בכל זמן אמר רבי אליעזר¹ החטאת באה על החטא והאשם בא על החטא...² דאמר רבא עולה ששחטה שלא לשמה אסור לזרוק דמה שלא לשמה איבעית אימא סברא איבעית אימא קרא³...מוצא שפתיך תשמור ... ונדבה מי שרי לשנווי בה.

יש להקשות, למה חזר רבי אליעזר על דברי התנא קמא ואמר חוץ מן "הפסח בזמנו", הרי בקרבן פסח הוא אינו חלוק עליו, ודי לו לומר "אף האשם בכל זמן"⁴. ונראה שייתור הלשון "הפסח בזמנו" נגרם בשל המחלוקת בין התנא קמא ורבי אליעזר בניסוח ההלכות במשנה. לפי המשנה דברי הת"ק "כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן וכו'" נוסחו על ידי ע"ב זקנים, שכן. במשנה ידיים ד, ב נאמר "בו ביום אמרו כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן וכו'"; ו"בו ביום" היינו היום שנזכר בפרק הקודם ג, ה: "אמר ר' שמעון בן עזאי מקובל אני מפני ע"ב זקן ביום שהושיבו את ר' אלעזר בן

1 כן הוא גם בברייתא שבגמרא לקמן י, ע"א, אבל בתוספתא כאן בראש המסכת "ר' אליעזר אומר". המינוח "ר' פלוני אומר" משמש כשר' פלוני חולק על מה שנאמר לפני כן, ואילו המינוח "אמר ר' פלוני" משמש בדרך כלל כשהוא אומר דבר חדש. הברייתא שבגמרא פותחת בדברי ר' אליעזר "חטאת באה על חטא", לכן נאמר שם אמר ר' אליעזר (וכך צריך להיות גם בתוספתא בהתחלה "אמר ר' יהושע"). גם משנתנו אחרי שהביאה את דברי ר"א "אף האשם", ההמשך "חטאת באה על חטא וכו'" נראה כענין חדש, לכן נאמר שם "אמר רבי אליעזר; * אבל בתוספתא הואיל ו"חטאת באה על חטא" הוא חלק מן המחלוקת הקודמת, נאמר ר"א אומר. וראה גם מ"ש להלן בפנים, מדוע נזכר במשנה "הפסח בזמנו" פעמיים.

2 כך מתחיל ר' אליעזר את ויכוחו עם ר' יהושע גם בתוספתא בהתחלת המסכת; בתורת כוהנים, צו פרק ח; ובבבלי לקמן י, ע"א. אבל ר' אליעזר חזר בו מזה והביא את הדרשה "כחטאת כאשם וכו'", וכן הוא לקמן במשנה ח, יא – מכאן שרבי מביא במשנה את תחילת הוויכוח ולא את סופו.

3 ראה מ"ש במקורות ומסורות בבא בתרא עמ' יב, הערה 3.

4 אח"כ ראיתי שבעל הגהות חשק שלמה מקשה כן.

עזריה בישיבה", וגם ההלכה שלנו כאן נאמרה על ידי ע"ב זקנים ביום שהושיבו את ר' אליעזר בן עזריה בישיבה. ר' אליעזר מן הסתם לא יחלוק על ע"ב זקנים, אלא על מי שציטט אותם ולא הזכיר גם קרבן אשם, והוא שחזר את לשונם המקורי. לדעתו, הם אמרו ברישא "אף האשם" – היינו, חוץ מן הפסח, חטאת והאשם – ובסיפא הם אמרו "הפסח בזמנו והחטאת והאשם בכל זמן". רבי אליעזר הזכיר את פסח אע"פ שהוא אינו חולק על התנא קמא בזה, משום שכך היה הלשון המקורי שעליו הוא חוזר. נמצא, שדבריו הראשונים של רבי אליעזר "אף האשם, הפסח בזמנו וכו'" הם שחזור הלשון של הע"ב זקן [הליך זה חוזר גם לקמן במשנה ג כשר' שמעון בן עזאי הוסיף עולה].⁵ אולם דבריו השניים של ר' אליעזר "החטאת באה על החטא וכו'" הם פירוש בדברי הע"ב זקן לפי גרסתו.

אבל בתוספתא כאן ראש המסכת נאמר "ר' יהושע אומר כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן וכו'". המימרה היא של ר' יהושע (ולא של ע"ב זקנים), ור' אליעזר חולק עליו מסברא, כמו שהוא מנמק "החטאת באה על החטא וכו'", ולא היה לו להזכיר עוד פעם את פסח, אלא שיגרא דלישנא היא מנוסח המשנה בידיים.

*

רבא לא אמר "איבעית אימא קרא וכו'". לא מצינו במקום אחר שאמורא ישתמש בביטוי איבעית אימא. כל זה מן הסתם הוא. לקמן ז, ריש ע"א הסתמא דגמרא מתייחסת לסתם כאן "כדריש פירקא", וייתכן שהוא מלאחר חתימת הגמרא, אחרי הסתם. מעניין, שכאן שדברי רבא הובאו ממקום אחר "וכדרבא" ופירושו שלם, ואילו לקמן נאמר "אמר רבא", שהוא המקור, הפירוש אינו שלם. כנראה, משום שכאן הוא נזכר ראשון, אם כי כהעברה ממקום אחר, מפרש אותו⁶ בשלמותו, ואחר כך מקצרו ומתייחס למה שכבר נאמר. הגמרא עושה כן רק לעתים רחוקות, ואין בידי להסביר למה בחרה דווקא במקומות אלה.

[ב:] דרמי רבא מילי מעלייתא אהודדי ושני להו'... אלא מהא... וגבי גט דסתמא פסול מנלן אילימא מהא דתנן ... ושמע סופרים מקרין איש פלוני

5 ראה מ"ש שם.

6 [כנראה צריך להוסיף כאן את המילה "המסדר", בהתאם להצעתו של יצחק הקלמן – אב"ה].
1 מלשוננו של רבא משמע, לכאורה, שהוא מדייק ממשנתו ש"סתמא נמי כלשמן דמי", ולא מן המשנה לקמן מו, ע"ב "לשם ששה דברים הזבח נזבח" כמו שהגמרא מוכיחה בהמשך העמוד. וצריך לומר שרבא פותח במשנה שלנו "תנן כל הזבחים וכו'" כדי להציג את הנושא של לשמן, אך לא משם הוא מדייק שסתם "עלו לבעלים לשם חובה". אמנם הלשון "אלמא סתמא נמי כלשמן דמי", לא מתאים יפה לפירוש זה.

גירש ... פסול לגרש בו דילמא² כדרב פפא דאמר רב פפא הכא בסופרים העשויין להתלמד עסקינן ... אלא מהא³ .. ואמר רב יהודה אמר שמואל אף צריך שיניח הרי את מותרת לכל אדם.

מלשון המתין "ודילמא כדרב פפא" משמע, שהוא אינו בטוח אם רב פפא צודק בפירושו, אבל הוא מעלה זאת כאפשרות וסותר באמצעותו את ההנחה שרבא סמך על משנה זו, כשהקשה את הסתירה מזבח שלא לשמו על גט שלא לשמו. אבל בגיטין כד, ע"ב מוכיחה הגמרא כרב פפא מן המשנה, תחילה כתשובה לשאלה "ואלא רישא במאי", מה בין הלכה זו וההלכה בסיפא "כתב לגרש את אשתו ונמלך וכו'"; ואחר כך בשם רב אשי⁴ מדייקת הגמרא מן הלשון "דקתני סופרין מקריין ולא קתני סופרים קורין" שמדברים כאן במתלמד.

נראה אפוא, שמי שאמר כאן "ודילמא" לא הכיר את רב פפא דרך הגמרא בגיטין, אלא כמימרה עצמאית ולא דייק מן המשנה כרב פפא ולא הכיר את דיוקו של רב אשי. פירושו של רב פפא נשאר אצלו בגדר ספק, ואף על פי כן דיו לסתור את הראיה מן המשנה ההיא שגבי גט סתמא פסול.

והנה בכת"י מינכן הגרסה היא "דילמא שאני התם" כדרב פפא וכו'. וניתן לומר שה"דילמא" מוסב על "שאני התם". כלומר, גם אם הפירוש הוא שם כרב פפא, אין ודאות שהוא נחשב כאילו "לא איכתוב לשום כריתות כלל". כלומר, גם הוא ידע שהפירוש הנכון במשנה ההיא הוא כמ"ש רב פפא – ולא נראה.

ואולי יש לייחס משמעות גם לזה שכאן נאמר "דאמר רב פפא הכא בסופרים העשויין להתלמד עסקינן", ובמסכת גיטין שלא כמו כאן לא נאמר "הכא" בדברי רב פפא. בעל הציטטה של רב פפא כאן הניח ששם בגיטין בגלל הדיוקים של הגמרא (הסתם) ושל רב אשי הכוונה היא להתלמד, אבל במקומות אחרים הפירוש הוא כפשוטו סופרים ממש, ולכן הדגיש "הכא". אבל בעל הציטטה של רב פפא בגיטין הניח שלמרות הדיוקים סופרים לפעמים הם סופרים מתלמדים, לכן סתם ואמר "בסופרים העשויין להתלמד עסקינן" ולא רק שם. ולא מסתבר.

*

- 2 בכת"י מינכן "דילמא שאני התם" וכו'. וראה מ"ש להלן בפנים בפירושו.
- 3 ברש"י: "דעדיפא מקמייתא דהכא חד גברא הוא". לא אמר כן בסוף העמוד הקודם שגם שם נאמר "אלא מהא" משום ששם הסתירה היא שונה, אבל כאן הסתירה דומה "דאינתיק ליה לשם גירושין".
- 4 הלשון שם הוא "אמר רב אשי דיקא נמי דקתני וכו'". אין להביא ראיה ממילת הקישור "נמי", שרב אשי הכיר כבר את הדיוק הקודם "אלא רישא במאי".